

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Rahvusvaheliste suhete instituut

Rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool

Karl Alfred Baumeister

**USA JA NATO (ISAF-I) MISSIOONI MÕJU AFGANISTANILE
AASTAIL 2001-2014**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Holger Mölder, PhD

Tallinn 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele,
olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Karl Alfred Baumeister

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 105749

Üliõpilase e-posti aadress: karl.baumeister@gmail.com

Juhendaja Holger Mölder (PhD) arvamus:

Töö vastab uurimistööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

SISUKORD

SISUKORD	3
ABSTRAKT	5
SISSEJUHATUS	6
LÜHENDITE LOETELU.....	8
1. RAHVUSVAHELISTE SUHETE TEOORIAD JA AFGANISTANI INTERVENTSIOON	9
1.1. Liberalism / neoliberalism	10
1.2. Realism / neorealism.....	12
2. INTERVENTSIOONIEELNE POLIITILINE OLUKORD AFGANISTANIS	15
3. SÜNDMUSED AMEERIKA ÜHENDRIIKIDES, MIS PÄÄDISID INTERVENTSIOONIGA AFGANISTANI	17
3.1. Terrorirünnakud 2001. aasta 11. septembril	17
3.2. Operatsioon „Kestev vabadus” – Afganistani interventsiooni algus	18
4. INTERVENTSIOONI KÄIK NING ILMNENUD PROBLEEMID.....	21
4.1. Talibani võimu kukutamine	21
4.2. Vastulöögid Talibanilt	22
4.3. ISAF loomine ning selle roll.....	24
4.4. Rahu- ja riigiloome Afganistanis	24
4.5. Liitlasvägede missiooni lõpetamine.....	27
4.5.1. Liitlasvägede ülesannete üleandmine Afganistani riiklikele vägedele	29
KOKKUVÕTE	32
SUMMARY.....	34
VIIDATUD ALLIKAD	35
LISAD.....	40
Lisa 1. Mitmeetapiline üleminek Afgaanide vastutusele.....	40

Lisa 2. Lühiülevaade Afganistanist	40
Lisa 3. Lühiülevaade Haqqani Võrgustikust.....	41
Lisa 4. Lühiülevaade Al-Qaedast.....	42
Lisa 5. Lühiülevaade Talibanist.....	43
Lisa 6. Lühiülevaade Hezb-e-Islami Gulbuddinist	44

ABSTRAKT

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida, milline mõju on aastatel 2001-2014 toimunud välisinterventsioonil olnud Afganistanile. Otsusel, mis viis Afganistani vastu sõjalise jõu kasutamiseni, oli oluline seos 2001. aastal Ameerika Ühendriikides (USA) toimepandud terroriaktidega ning sellele järgnenuga. Afganistani võimudega ebaõnnestunud läbirääkimiste järel kuulutas USA välja ülemaailmse sõja terrorismi vastu, kus on kandnud tähtsat rolli ka NATO liitlasväed. Käesolevas töös käsitletakse terrorismivastases sõjast just Afganistani puudutanut ning analüüsitakse interventsiooni käiku ja selle mõju eelnimetatud riigile. Kuigi liitlasväed said oma esmased eesmärgid kiiresti täidetud, oli peagi selge, et kiire väljumine ei ole enam võimalik. Sisuliselt võeti endale kohustus abistada uue, läänele meelepärasema riigivõimu loomist ja seda toetavat taristut, ent see on sidunud lääneriike Afganistaniga tänase päevani.

Võtmesõnad: Ameerika Ühendriigid, NATO, Afganistan, Taliban, Al-Qaeda, terrorism, rahvusvahelised suhted.

SISSEJUHATUS

Ameerika Ühendriikide vastu suunatud terrorirünnakud 2001. aasta 11. septembril šokeerisid tervet maailma ning olid ühtlasi mõjusaks motiiviks ülemaailmse terrorismivastase sõja kuulutamisele tollase USA presidendi George W. Bushi poolt. Afganistanis Al-Qaedale varjupaika pakkunud Talibani ründamisse suhtus rahvusvaheline kogukond mõistvalt ning toetas seda otsust sõjaliselt ning poliitiliselt. Terrorismivastase üleilmse sõja raames, järgides *Bushi doktriini*, korraldasid Ameerika Ühendriigid terroristide vastu mitmeid rünnakuid, võttes sellega endale kohustuse osaleda maailmas mitme suurema kriisi likvideerimisel. Käesolev töö võtab peafookusesse Afganistanis toimunu.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on leida vastus küsimusele: Millised on aastatel 2001-2014 toimunud välisinterventsiooni poliitilised mõjud Afganistanile?

Uurimisküsimusele vastuse andmisel on oluline leida vastused ka mitmele alaküsimusele: Millised eesmärgid interventsiooniga seati ning kas need said ka täidetud? Kuidas on USA rahva tahe, presidendivalimised ning riiklik administratsioon mõjutanud interventsiooni käiku?

Käesolevas bakalaureusetöös on uuritavateks objektideks Afganistan, NATO ning Ameerika Ühendriigid. Uurimisküsimustele vastuste toomiseks on kasutatud erilaadseid teemale vastavaid erialaseid materjale kirjandusest ja perioodikast, millele raamatukogud, erinevad andmebaasid ning otsingumootorid internetist on ligipääsu võimaldanud. Bakalaureusetöö kirjutamisel on võetud aluseks kvalitatiivne uurimisviis ning rakendatud peamiselt deduktiivset ning empiirilist analüüsi. Lähtuvalt sisust on töö jaotatud järgnevateks peatükkideks:

Esimeses peatükis on toodud ülevaade liberalistlikust ning realistlikust rahvusvaheliste suhete teooriast. Antud teooriate väljatoomise abil on hõlpsam analüüsida, milliste tõekspidamistega võivad erinevad rahvusvahelises süsteemis tehtavad otsused seotud olla.

Teises peatükis käsitletakse interventsioonieelset poliitilist olukorda etniliselt killustunud Afganistanis. Tuuakse näiteid erinevatest lähiajaloos aset võtnud sündmustest, millel on riigi poliitilise maastiku kujundamisel olnud määrav mõju. Uuritakse, kuidas tegutsevad erinevad Afganistaniga seotud terroristlikud rühmitused ning milliseid ohte nad võivad kujutada lääneriikidele ning sealsele regioonile.

Kolmandas peatükis uuritakse, milliste sündmuste tagajärjel on Afganistani interventsioon alguse saanud. Analüüsitakse USA ning lääneriikide poolt vastuvõetud otsuseid ning nende tagamaid. Uuritakse, kuidas reageerisid sündmustele rahvusvahelise organisatsiooni NATO liikmed ning kuidas interventsioon käivitati. Vaadeldakse, kuidas antud erinevad rahvusvaheliste suhete teooriad käesoleva teemaga seostuvad.

Neljandas peatükis vaadeldakse aastatel 2001-2014 toimunud interventsiooni käiku. Uuritakse, millised eesmärgid seati interventsioonieelselt ning selle vältel. Antud peatükis juhitakse tähelepanu ka interventsiooni käigus ilmnunud probleemidele ning sellele, kuidas lääne poolt rakendatud meetmed võivad mõjutada edasist olukorda Afganistanis.

Käesolev bakalaureusetöö teema osutus valituks selle tõttu, et teema on maailmapildis aktuaalne ning kogemuste ammutamiseks ning liitlasvägedega koostöö arendamiseks oluline ka Eesti kaitsevæele. Militaarküsimuste valdkond riikidevahelistes suhetes on töö autorile huvipakkuv. Töö autor on läbinud ajateenistuse Eesti kaitsevæes ning seejärel astunud vabatahtlikku Eesti riigikaitseorganisatsiooni Kaitseliit, kus ta on olnud tegevliige üle kahe aasta.

LÜHENDITE LOETELU

9/11 – Ameerika Ühendriikides 2001. aasta 11. septembril toimunud terrorirünnakud

ANSF – Afganistani rahvuslikud julgeolekujõud (ingl *Afghan National Security Forces*)

CIA – Ameerika Ühendriikide kesklureagentuur (ingl *Central Intelligence Agency*)

HIA – Hezb-e-Islami Afghanistan (poliitiline partei)

HIG – Hezb-e-Islami Gulbuddin (terroristlik rühmitus)

ISAF – Rahvusvahelised julgeolekuabijõud (ingl *International Security Assistance Force*)

NATO – Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (ingl *North Atlantic Treaty Organisation*)

SIPRI – Stockholmi rahvusvaheline rahu-uuringute instituut (ingl *Stockholm International Peace Research Institute*)

USA – Ameerika Ühendriigid (ingl *United States of America*)

WTO – Maailma Kaubandusorganisatsioon (ingl *World Trade Organization*)

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

1. RAHVUSVAHELISTE SUHETE TEOORIAD JA AFGANISTANI INTERVENTSIOON

Selleks, et mõista rahvusvahelises süsteemis toimuvat, on teadlaste poolt välja töötatud mitmeid mõistekogumeid. Teadlastel on erinevad teooriad selle kohta, kuidas rahvusvahelised suhted toimivad ning teatud mudelite läbi tõlgendatakse erinevaid sündmusi ning rahvusvahelises süsteemis toimuvat. (Nicholson 2004, 126-127)

Traditsiooniliselt on rahvusvaheliste suhete teooriates olnud keskseteks subjektideks suveräänsed riigid, ent tänapäeval on uuritavate seas ka märkimisväärsamad rahvusvahelised organisatsioonid (näiteks WTO). Nüüdisajal on uute käsitlevate seas ka võimekad terroristlikud rühmitused, näiteks Al-Qaeda, kes on demonstreerinud oma võimekust suurriikide vastu arvestatavaid koordineeritud rünnakuid (näiteks 9/11 sündmused) sooritada. Rahvusvahelisi suhteid uurivate teadlaste püüdluseks on selgitada maailmas eksisteerivate suuremate jõudude vahel olevaid strateegilisi suhteid. Rahvusvaheliste suhete teooriates võetakse praktilise kogemuse põhjal uurimise alla tõsiasjad, kuidas toimub maailmas pidev sõjalise jõu jaotumine ning milliste otsuste läbi ohjeldatakse kriise, narkokaubandust. Lisaks veel küsimused, mis on seotud (soolise) ebavõrdsusega, inimõigustega, põgenikega, keskkonnakaitsega. Peale eelnimetatud küsimuste ning temade käsitlemise on rahvusvaheliste suhete teooriatega seotud veel palju muudki. Selleks, et sisuliselt lõputute valikute seast mingite järeldesteni jõuda, toimub teatud diskrimineerimine ning valitakse välja teemad, mida hinnatakse kõige olulisemateks. (Burchill 2013, 9-16)

Rahvusvaheliste suhete teooriad proovivad anda selgitust sellele, kuidas ning millest ajendatuna võtavad suveräänsed rahvusriigid, olles samaaegselt rahvusvahelises anarhilises süsteemis, enda ning teiste suhtes vastu teatud otsuseid. (Weber 2001, 127) Ideoloogiad ei ole ainult tegelikkuse peegelduseks, vaid ka poliitilise võitluse vahendiks. (Jakobson jt 2011, 127)

1.1. Liberalism / neoliberalism

Väljend „liberaal” pärineb ladinakeelsest sõnast „*liber*”, mis tähendab tõlkes „vaba”. Algselt tähistas sõna „liberaalne” eelkõige selliseid iseloomujooni nagu heldus ja sallivus. Poliitilise tähenduse omandas termin aga 19. sajandi alguses. (Jakobson jt 2011, 131)

Tänapäevases mõistes rahvusvaheliste suhete olemasolul on liberalistlikel põhimõtetel olnud arvestatav roll. Rahvusvaheliste organisatsioonide, nagu näiteks Esimese maailmasõja järel loodud Rahvasteliidu ning selle järeltulija ÜRO saavutusi võib otseselt seostada liberaalide eesmärgiga kaotada maailmas olnud rahvusvaheline anarhia ning seejärel kehtestada kindlad õigusnormid. On võimalik, et liberalismi edul 20. sajandil kandis suurt rolli USA ehk selle ideoloogia suurima pooldaja mõjuvõim rahvusvahelisel tasandil. (Evans, Newnham 1998, 304-306)

Liberaalne teooria rahvusvahelistes suhetes sisaldab mitmeid ettepanekuid, millest enamik on tuletatud kodumaistest analoogiatest riigi ning indiviidivahelistel suhetel. Kõige märkimisväärsamad punktid on järgnevad:

- Terve maailma tasandil rahu hoida on kõige hõlpsam läbi demokraatlike institutsioonide leviku. Sõdasid põhjustavad valitsused, mitte inimesed. Demokraatia on kõrgeim rahva vaba tahte väljendamise vorm. Selle tõttu on demokraatiad oma olemuslikult rahumeelsemad kui teised poliitilised süsteemid. Sellest tulenevalt võiks vaid demokraatlikest riikidest koosneval rahvusvahelisel süsteemil olla tagatud igavene rahu, kus ei oleks konflikte ega sõdasid. Sellise vaate tuntuimad pooldajad on Kant ning Woodrow Wilson, kellest mõlemad olid seisukohal, et kord ning turvalisus maailmas peituvad demokraatliku ideaali levikus. (Ibid)
- Eeldusel, et nii inimesed kui ka riigid teevad oma huvidest lähtudes ratsionaalseid kalkulatsioone ning käituvad sellele vastavalt, siis midagi sarnast Adam Smithi „nähtamatule käele” võiks tagada selle, et nii rahvuslikud kui ka rahvusvahelised huvid oleksid ühed ja samad. Vabaturunduse olemasolu ning inimlik täiustamisvõime soodustaksid vastastikust sõltuvust ning näitaksid efektiivselt, et omavahel sõdimine ei tasu ära. (Ibid)

- Juhul, kui riikide vahel hakkaksid esinema pidevad lahkkelid, oleks nendega võimalik tegeleda läbi kohtuprotseduuride. Seadused rakenduvad analoogselt nii riikidele kui ka nende kodanikele. Rahvusvaheline õiguskord, mis põhineb ühisel vabatahtlikul rahvusvahelistesse organisatsioonidesse kuuluvusel, hakkaks täitma seadusandlikku võimu funktsioone, täidesaatvat ja kohtuvõimu, säilitades samal ajal liikmesriikide vabaduse ja iseseisvuse. (Evans, Newnham 1998, 304-306)
- Kollektiivne julgeolek asendaks eraldiseisva üksiku mure turvalisuse suhtes. Oluline on omada kompetentsi agressori tuvastamiseks, ent olema peab ka võimekus ülekaaluka seaduskuuleka koalitsiooni organiseerimiseks, kes temale oponeeriks. Nii Rahvasteliit kui ka ÜRO loodi eeldusel, et turvalisuse tagamine tugineks üksiku asemel ühisele vastutusele, mis moodustaks omakeskis ühe suure terviku. (Ibid)

Liberaale on nii interventsionistlikke kui ka mitteinterventsionistlikke. Woodrow Wilson, kes kuulus interventsionistlike liberalistide sekka, uskus, et kuigi progresseerumine on ajaloole tuginedes paratamatu, siis võib mõnikord olla tarvilik sellele kaasa aidata. Tähendab, et mõnikord võib liberalistliku ideaali levikule kaasaaitamine käia ka läbi sõjalise jõu, eesmärgiga vabaneda püsivatest mitteliberaalidest. Mitteinterventsionistlikud liberaalid usuvad samas, et liberaalse maailmakorra positiivsete omadused on juba piisavalt mõjusad, et toimuks selle iseeneslik levik, seega ei näe nende koolkond enam sõjalise sekkumise vajalikkust. Arvatakse, et 20. sajandil levinud kommunism ning fašism muutsid mitteinterventsionistlike liberaalide seisukohti. Pärast Teise maailmasõja lõppu ning võitu fašismi üle on liberaalid võtnud omaks teatud mõttes ohjeldamise poliitika. Selle kohaselt nähakse ette, et liberaalne demokraatia peab esmalt lõpetama kommunismi leviku ning seejärel selle täielikult kõrvaldama. Sellist ohjeldamispoliitikat võib näha kui kompromissi interventsionistliku ja mitte-interventsionistliku liberalismi vahel. Liberaalse demokraatia ideaali võidutsemine Külmas sõjas on pannud paljud uskuma, et vähemalt lähitulevikus jääb see üheks tõsiseltvõetavamaks ideoloogiaks. (Ibid)

Vastavalt liberalistlikule ideoloogiale on maailmas tarvilik demokraatlike institutsioonide arvukust suurendada, et selle läbi alandada riikidevaheliste konfliktide tekkimise tõenäosust (Evans, Newnham 1998, 304-306). 2001. aastal alguse saanud

Afganistani interventsioonile eelnevalt ei viljeletud Afganistanis läänelikku demokraatiat, riiki juhiti tuginedes Šariaadile ehk rangetele Koraani tõlgendustest tuletatud Islami seadustele (Stoyanov 2013). Afganistanis võimul olnud Taliban ei olnud USA-s toimunud 9/11 sündmuste põhjustaks, vaid hoopis Afganistanis tegutsenud terroristlik organisatsioon Al-Qaeda. 9/11 sündmustele järgnenud USA ja Afganistani vaheliste diplomaatiliste läbirääkimiste nurjumine päädis USA-poolse sõjalise sekkumisega. (Khan 2013) Peagi liitus USA sõduritega ka NATO, mis tõenäoliselt kujutab endast käesoleval ajal maailmas suurimat kollektiivset jõudu. Selline sündmuste käik ilmestab ka liberalistlikus ideoloogias kollektiivse julgeolekule rõhumist. Liberaalid usuvad, et riigi enda militaarsed väed on olulised, ent veelgi hõlpsamini on võimalik eesmärkideni jõuda kasutades igat Ameerika võimuses olevat jõudu, sealhulgas rahvusvaheliste liitlaste ning institutsioonide abi (Obama 2011, 2). Läänepoolsete rahvusvaheliste jõudude (NATO) koostöö on Afganistani interventsioonis olnud harmooniline. Radikaalislamistlik Taliban kukutati võimult (Afghan Taliban). Senise interventsiooni käigu põhjal võib arvata, et lääne sooviks on interventsioonijärgset Afganistani näha võimalikult lääneliku demokraatia põhimõtteid viljelevana. Funktsioneeriv demokraatlik riigikord interventsioonijärgses Afganistanis aitaks tõenäoliselt viimast rahvusvahelises riikidevahelises süsteemis integreeritumaks ja koostööaltimaks muuta ning hoida selle rahvast radikaalse islamismi poole pöördumisest. Paratamatult on Afganistan tulevikus enam läänele meelestatum kui interventsioonile eelnevalt. Selle läbi väheneks arvatavasti edasiste rahvusvaheliste konfliktide toimumise tõenäosus.

1.2. Realism / neorealism

Realism on saanud nime teooria järgijate usust, et nad on realistlikud ja võtavad maailma sellisena, nagu see on, kõigi puuduste ja vigadega. Ajalooliselt on realistlik lähenemine kandnud väga suurt rolli. See on viimase ajani olnud peamiseks rahvusvahelistes suhetes toimuva seletamise viisiks ja sel on endiselt palju poolehoidjaid. (Nicholson 2004, 127, 129) Poliitiline realism, millele võidakse viidata ka kui „jõupoliitika” koolkonnale, on mitmel näol domineerinud nii akadeemilises lähenemises rahvusvahelistele suhetele kui ka paljude poliitikute ja diplomaatide erinevates seisukohavõttudes. (Evan, Newnham 1998, 465-467) Realistid väidavad, et riigid on rahvusvahelise süsteemi kõige tähtsamad toimijad, sealjuures kõiki teisi peaaegu välistades (Nicholson 2004, 127).

Realistlikus traditsioonis fokuseeritakse rahvusriigile kui peamisele osalejale rahvusvahelistes suhetes ning sellele kesksele väitele, et riigimehekunsti eesmärgiks on enda rahvuse säilitamine vaenulikus keskkonnas. Lisaks on selle teostamiseks võimu võtmine õige, ratsionaalne ning välispoliitikas vältimatu eesmärk. Tähendab, et rahvusvaheline poliitika kujutab endast võimule saamise heitlust, eesmärgiga omada oma rivaalidest võimsamat positsiooni, et end mitte ohustatuna tunda. Realismiteooria kohaselt ei alluks riigid ühelegi kõrgemale võimule ja seega peavad olema ise võimelised enda huve kaitsma ning oma suveräänsust tagama. Sellise riikidesüsteemi kohaselt on riikidel tarvilik tagada endale küllaldane militaarne võimekus, mis peaks minimaalselt omama vähemalt sellist jõudu, et potentsiaalne sissetung tagasi lüüa. (Evans, Newnham, 1998, 465-467) Kui riik laseb ennast naabrite poolt kas sõjaliselt või teiste vahenditega mõjutada, jätab ta endast kaitsetu mulje ning võib sattuda rünnaku alla (Nicholson 2004, 128).

USA pinnal toimunud terrorirünnakutele järgnenud interventsioon, kiired ja eesmärgikindlad sõjalised ning poliitilised otsused Afganistani suhtes on arvatavasti tänaseks päevaks andnud rahvusvahelises pildis tugeva signaali sellest, et USA-l on suurriigile kohane võimekus kriitilistele olukordadele teravaid organiseeritud vastumanöövreid teha. Tähelepanuväärne on ka USA järjekindlus keerulises konfliktis – Afganistani interventsioon on Ameerika Ühendriikide jaoks olnud seni kõige kauem kestnud sõda ajaloos (Cohen 2015). Arvatavasti on USA suutnud oma püsivusega terrorismivastases võitluses Afganistanis ning mujal kriisikeskustes näidata end suurriigina, mis ei ole keeruliste sündmustele järgnevalt otsustusvõimetu ega sõjaliselt kaitsetu. Võib arvata, et kui USA oleks end näidanud 9/11 sündmustele järgnevalt võimetuna, oleks ta kaotanud rahvusvahelises pildis suurriigile omast usaldust ja tõsiseltvõetavust.

Realistide mure riigi pärast tuleneb murest julgeoleku- ja võimuküsimustes. Realistid usuvad, et riigid on kohustatud looma oma relvajõud, et selle läbi tagada riigi suveräänsus ning hoida riigi sees korda. Välissuhetes võib neid jõude kasutada teiste ähvardamiseks või oma riigi kaitsmiseks. Viimast aga ei saaks süstemaatilisel alusel teha ükski teine organisatsioon, kuna sellisel juhul muutuks see riigi keskseks toimijaks. Julgeolekule ning potentsiaalsele vägivaldale rõhumine tuleneb pessimistlikust, kuid võimalikkuse seisukohast. Tähendab, et sellest hetkest, kui üks riik organiseerib endale sellisel kujul sõjalise jõu, mille

abil enda huvimid teistele riikidele peale saaks suruda, on teistel riikidel kohustus luua endale kaitseväge, et midagi sellist ei saaks nende suveräänsust ohustada. (Nicholson 2004, 128)

Realistide ideoloogia järgi on iga riigi kohustuseks rajada ning hoida sellisel tasemel sõjaväge ning julgeolekut, mis heidutaks kõik võimalikud vaenlased. SIPRI instituudi andmete kohaselt olid USA militaarkulutused aastail 2001-2014 iga aasta kohta keskmiselt 594 miljardit dollarit. See teeb USA iga-aastased militaarsed kulutused Afganistani interventsiooni aastatel teiste riikidega võrreldes suurimateks. (SIPRI 2015) Need andmed on omakorda kinnituseks sellele, et Ameerika Ühendriigid suhtuvad enda julgeoleku tagamise, interventsiooni Afganistani ning üleilmsesse terrorismivastasesse sõtta täie tõsidusega, panustades selle tarbeks rohkelt ressursi. See näitab omakorda, et USA näeb nüüdisajal suureks potentsiaalseks ohuks terroristlike organisatsioonide.

Realistide järgi pole aga olukord tegelikult sedavõrd sünge, kui esmapilgul võib paista. Maailm ei pruugi ilmingimata lakkamatult sõtta söösta. Realistide põhimõtete piires leidub viise, mis sillutavad vähemalt mingil määral teed stabiilsusele ja rahule. Kuigi realistliku vaate järgi on jõud keskne, on siiski võimalik leida rahvusvaheline jõudude tasakaal (*balance of power*). See eeldab, et anarhilise iseloomuga rahvusvahelises süsteemis peaksid riigid olema oponeeriva jõuga ligikaudselt sama sõjalise võimekusega. Sellisel juhul ei oleks riikide poolt tarvilik ühte või teist riiki või nende liitu rünnata. Jõudude tasakaal tagab teoreetiliselt küllaltki rahumeelse süsteemi. Selle kohaselt võivad puhkeda väiksemad konfliktid jõudude tasakaalu nihutamiseks, ent mitte sõjad suuremal skaalal. Tähendab, et suhtelise rahu saavutamine on võimalik läbi teataval määral jõuga manipuleerimise. Riigid peaksid realistide arvates liitudeks ühinema või nendest lahkuma sellel alusel, et säiliks maailmas olevate jõudude tasakaal. Nende seisukohtade põhjal on riikide sisepoliitika välispoliitikast lahus, kuna jõudude tasakaal ei eelda maailmapildis jõupositsioonile pürgivalt riigilt kindlat riigi sisestruktuuri ega režiimi. (Ibid, 127-134)

2. INTERVENTSIOONIEELNE POLIITILINE OLUKORD AFGANISTANIS

Afganistan (lühülevaade riigist lisas 2) on olnud poliitiliseks mängumaaks suurriikidele, kelle sooviks on olnud oma mõjuvõimu suurendamine antud regioonis. 19. sajandil oli Afganistan nii Briti impeeriumi kui ka Vene Keisririigi huviorbiidis (Mölder, H. 2014a, 120). 20. sajandil, Külma sõja ajal, aastal 1979 tungis Nõukogude Liit sõjaliselt Afganistani ning lahkust sealt kaotajana 1989. aastal. Sissetungi ajendiks olid rünnatavas riigis toimunud ulatuslikud revolutsioonid, mis kujutasid ohtu sealsele riigikorrale. Nõukogude Liidu huvi oli Afganistanis kommunistlik valitsus võimul hoida, et säilitada sealses piirkonnas teatud mõjuvõimu. (Russia and Afghanistan) Opositsiooni võitlejad Mujahideenid olid finantseeritud Pakistani ning Ameerika Ühendriikide CIA poolt läbi eriooperatsiooni „*Operation Cyclone*” (Bergen, P, L. 2001, 68). Oponeerivatest vägedest moodustasid enamiku etnilised puštud. Afganistani tollased ametlikud relvajõud olid Nõukogude Liidu poolt rahastatud ning treenitud (Russia and Afghanistan).

Pärast Nõukogude Liidu vägede lahkumist Afganistanist 1989. aastal õhutas tekkinud võimuvaakum omavahel nugadele mitmed erinevad etnilised grupid, mis päädis kodusõjaga. Tõeline võimuvõitlus oli kahe peamise jõu vahel — taliibide, kelle liikmetest enamuse moodustasid puštud, ning Põhjalliiga (*Northern Alliance*) vahel, kes esindasid väiksemaid etnilisi grupe – tadžikke, usbekke, hazarasid ning turkmeene. Taliban viljeles ideoloogiliselt radikaalseid islamistlikke väljavaateid. Viisid, tänu millele taliibid aga oma ideoloogiaid läbi suruda said, on läänele probleemiks ja seega viimaste jaoks vastuvõetamatud. Programmide läbiviimise tarbeks rahaliste vahendite võimaldamise otstarbel smuugeldati erinevaid narkootikume, näiteks toodeti ja müüdi heroini. Saadud finantsiga relvastati oma jõudusid. Afganistan muutus baasiks gruppidele, mis tegutsesid väljaspool. Ekstremistlik, radikaalne islamism, selle levimine Afganistanis ning seda ümbritsevas regioonis on potentsiaalselt võimeline destabiliseerima tervet regiooni. Sellise olukorra realiseerumise puhul oleksid tõenäoliselt ohustatud sealsed regionaalsed naabrid, näiteks Venemaa, Hiina, India,

Turkmenistan, Tadžikistan ja Usbekistan, aga eelkõige Pakistan ja Iraan. Kõigis nimetatud riikides eksisteerib arvestatav moslemite kommuun, kes võiksid usuliselt radikaliseerudes kujuneda ohtlikeks ning erinevad näited meediast kinnitavad selle olukorra tõsidust näiteks ISIS-e poolsete tegude ning avalike ähvarduste näol. Jätakuvalt keeruline olukord sealses regioonis tõenäoliselt raskendab ning vähendab oluliselt võimalike investorite huvi anda panus regionaalsesse majandusse ning tööstusesse ning koostöösse. See tähendab omakorda püsivaid probleeme tööhõives, teenustes, pärssides riigi ning rahva heaolu ning arengut. (Stoyanov 2013)

On tõenäoline, et Afganistani läänemeelsemaks vormimine oleks läänele mitmes mõttes kasulik. Selle läbi oleks võimalik stabiliseerida sealset regiooni, luues võimalusi demokraatlikule valitsusele. Selline olukord võiks ideeliselt alguse panna terve regiooni ning sealsete ühiskondade arengule sellises suunas, mis oleks mõistagi lääne poolt soositud. Afganistani edukal stabiliseerimisel võiks olla mõju nii regionaalsele- kui ka ülemaailmsele energiaturule. Selleks on tarvis rajada täiendavat nafta- ning gaasi taristut, mille abil ressursid maapõuest kätte saada ning seejärel ka laiali jaotada, transportida. Selleks, et planeeritav süsteem aga tõhusalt toimiks, oleks tarvis kaasata ka mitmeid poliitiliselt ebastabiilseid riike või regioone (näiteks islamiusuline Aasia). (Ibid)

Afganistani pinnal tegutsevad aktiivselt mitmed terroristide võrgustikud, nendest tuntuimad on Haqqani võrgustik (lühülevaade lisa 3), Al-Qaeda (lisa 4), Taliban (lisa 5) ja Hezb-e-Islami Gulbuddin (lisa 6). Üheks suureks probleemiks lääne jaoks on uute liikmete aktiivne värbamine terroristirühmitustesse, sest läänes soovib terrorismile vastu seista. Äärmuslike islamirühmituste värbajad püüavad tihti enda rühmitusse liikmeid osava retoorikaga ja demagoogiaga ning väga hea psühholoogilise manipuleerimise oskusega. Noortele moslemitele on usul nende elus oluline tähendus. Sellest tulenevalt sisestatakse džihadistide treeninglaagrites juba noores eas moslemitele moonutatud põhitõde Allahi džihaadist, mis ajendab neid relvi haarama. (The Counter Jihad Report 2015) Koraani tõlgendatakse sellisel viisil, mil moslemil oleks justkui kohustus astuda vägivaldaga vastu kristlastele ning juutidele, kes moslemite riigile ohuks võivad osutada. (Spencer, R. 2003) Tegemist on probleemiga, mille lahendamiseks mustvalgeid lahendusi ei eksisteeri.

3. SÜNDMUSED AMEERIKA ÜHENDRIIKIDES, MIS PÄÄDISID INTERVENTSIOONIGA AFGANISTANI

3.1. Terrorirünnakud 2001. aasta 11. septembril

2001. aasta 11. septembri varahommikul toimus USA vastu jada koordineeritud rünnakuid, mida teatakse laialdaselt ka "9/11" sündmuste või terrorirünnakute all. Sel hommikul kaaperdati üheksateistkümne terroristi poolt neli kommertslennumit. Nendest lennukitest kaks suunati kaaperdajate poolt New Yorkis asuva Maailma Kaubanduskeskuse kaksiktornidesse. Rünnaku tagajärjel kaotasid oma elu kõik kaaperdatud lennukite pardal olnud isikud ning kahe tunni vältel hävinesid ka kaksiktornid, vajudes täielikult kokku. Mitmed kaksiktornide lähedal asunud ehitised said kahjustada ning mitmed ka hävinesid. Kolmas kaaperdatud lennuk suunati Arlingtonis, Virginias asuvasse Pentagoni. Neljas lennuk kukkus Pennsylvanias asuva Shanksville linnaosas olevale põllule. Väidetavalt püüdsid viimasel lennukil olevad reisijad olukorra tõsiduse mõistmise järel kaaperdajatelt kontrolli üle võtta ning hoida ära võimalikku suuremat katastroofi – viimase lennuki planeeritud sihtmärgiks oli arvatavalt Valge Maja. (Gambetta 2006) Toimunud sündmused mõjusid end turvaliselt tundvale USA-le ning läänemaailmale karmilt. Mõisteti, et terroristlikud jõud on enda võimekust ning leidlikkust erinevates valdkondades suurendamas ning sel ajal kasutusel olnud turvameetmed ning aktiivne luureinfo ei olnud piisavad, et sedavõrd tõsist juhtumit ära hoida.

"9/11" raames juhtunu oli katastroof, mis oli meediakanalite poolt üle terve maailma kajastatud. Toimunud rünnakutes kaotasid elu ligi 3000 tsiviilelanikku ning 19 terroristi. New Yorki Terviseministeerium teavitas 2009. aastal, et 9/11 sündmuste ajal teenistuses olnud päästeteenistuse töötajate surmasid on aastate vältel lisandunud. Lisaks esialgsetele hukkunutele on aastate vältel veel surnud ligi 900 inimest, kellele said saatuslikuks 9/11 ajal teenistuses olles saadud tüsistused. Seega on nende andmete põhjal 2001. aastal toimunud

terroriakti tõttu elu kaotanud isikuid kokku ligi 4000 inimest. (9 years ... 2010) „9/11” sündmused raputasid tugevalt USA elanikke ning ilmselt eriti neid, kes oma lähedased kaotasid. Kuna USA elanikkonna suurust arvestades ei olnud tegemist küll suure elanike kaotusega, oli laiem efekt pigem psühholoogiline – terroriohu tõttu pidid paljud ameeriklased hindama üle oma turvalisuse. Inimesed mõistsid, et terrorirünnakud võivad olla indiviidile lähemal kui kunagi varem.

3.2. Operatsioon „Kestev vabadus” – Afganistani interventsiooni algus

USA tegutses diplomaatilisest aspektist arvestatuna pärast 9/11 sündmusi võrdlemisi kiirelt. Peagi alustati koos Suurbritannia ning Afgaanide Ühendatud Rindega ehk Põhjaliigaga (*Northern Alliance*) Afganistanis sõjategevusega. 7. oktoobril 2001 käivitati operatsioon, mis kandis nime „*Operation Enduring Freedom*“ ehk „Kestev vabadus“. Pealetungi oluliseks eesmärgiks oli nii Al-Qaeda terroristliku organisatsiooni kui ka tollal riiki juhtinud Talibani tugivõrgustiku hävitamine sõjalise jõuga. Üheks seatud eesmärgiks oli lõpetada võimalus Afganistani kui varjupaiga kasutamine mitmete terroristlike rühmituste poolt. Ameerika Ühendriikide sõnul oli eesmärgiks ka Talibani võimu kukutamine ning demokraatia edendamine Afganistanis. (War in Afghanistan 2011) Kiiremapoolset vasturünnet ning sissetungi Afganistani soosis USA kui NATO liikmesriigi ründamise puhul rakendunud NATO Artikkel 5, mille kohaselt relvastatud rünnak ühe liitlase vastu on relvastatud rünnak ka kõigi teiste liitlaste vastu. (Statement ... 2001) (Tänavsuu 2012)

USA valitsuse poolt avalikkusele esitatud selgituse kohaselt oli sõjaline sissetung Afganistani mõeldud vastulöögina „9/11” terrorirünnakutes juhtunule. Oluline on aga märkida, et ükski terroristlik organisatsioon ei võtnud „9/11“ rünnakuid omaks. Seega võib järeldada, et informatsioon võimalike süüdlaste kohta tugines vaid valitud isikute valduses olevatele luureandmetele. USA võimud nõudsid enne Afganistani sissetungi seal võimul olnud Talibanilt, et Afganistanis redutavad terroristid neile üle antaks. USA võimude väidetel olid nende poolt välja nõutud terroristid võtmeisikud „9/11-ga“ seotud rünnakutes. Läbirääkimised võimude vahel ei olnud edukad. USA presidendi George W. Bushi administratsiooni ametlik seisukoht ütles selgelt, et nende silmis on võrdsed nii terroristlikud organisatsioonid kui ka rahvused ning valitsused, kes neid pooldavalt enda seas hoiavad.

Ameerika Ühendriigid võtsid pärast nurjunud läbirääkimisi vastu otsuse saata armee Afganistani, kuna sealsete võimudega ei õnnestunud soovitud koostööd saavutada – 9/11 põhjustamisega seotud terroriste vastutusele võtta. USA põhjendas kiiret reageerimist väitega, et Talibani võim Afganistanis oli valinud diplomaatilistes läbirääkimistes venitamise taktika, olles sellega võitnud väidetavatele süüdlastele pagemise organiseerimiseks lisaaga. (Khan 2013)

Ametlikult ei taotlenud G. W. Bushi administratsioon Ameerika Ühendriikide Senatilt, mis on Ameerika Ühendriikide Kongressi ülemkoda, luba sõja alustamiseks. Taotleti aga heakskiitu asumaks terrorismivastasele võitlusele, millele 14. septembril 2001 anti Ameerika Ühendriikide Kongressilt roheline tuli. Ametlik koostatud dokument kandis nime „*Authorization for Use of Military Force Against Terrorists*“ ning see allkirjastati lõplikult 18. septembril 2001. aastal – seda nii tollase presidendi USA presidendi G. W. Bushi kui ka Ameerika Ühendriikide Kongressi poolt. Nimetatud õigusakti alusel oli president G. W. Bushil õigus anda käsk ning kasutada kogu tarvisminevat ja sobivat jõudu nende vastu, kes planeerisid, volitasid, sooritasid või abistasid 9. septembril 2001. aastal toimunud terroristlike rünnakuid või kes pakkusid nendega seotud isikutele või gruppidele, rühmitustele pelgupaika. Sellega seoses arvati Talibani väed tavasõdurite asemel hoopis terroristideks, võttes sellega ära nende õiguse Genfi Konventsioonist tulenevale kaitsele ning ka võimaluse saada õiglast kohtlemist läbi tavalise juriidilise süsteemi. (War in Afghanistan 2011)

Tollane Ameerika Ühendriikide president George W. Bush teavitas oma 20. septembri ning 7. oktoobri kõnedes operatsiooni „Kestev vabadus” militaarsetest eesmärkidest. USA poolt algatatud üleilmne terrorismivastane sõda esialgu küll ühendas rahvusvahelist süsteemi, aga peagi lõhestas saavutatud ühtsuse. Selle asemel, et keskenduda vaid Afganistanile, laiendas USA valitsus oma rahvusvahelist operatsiooni „Kestev vabadus”, mis koosnes mitmetest islamiäärmusluse ja terrorismi väljajuurimisele suunatud sõjalistest ettevõtmistest maailma erinevates piirkondades. Operatsioon hõlmab endas terrorismivastaste operatsioonide kompleksi Afganistanis, Filipiinidel, Aafrika sarvel (seitsmes Ida-Aafrika riigis), Gruusias, Trans-Saharas (kaheksas Lääne-Aafrika riigis) ning Kariibi mere ja Kesk-Ameerika riikides (kaheksas riigis). (Mölder 2014b, 54)

Interventsiooni esimestel kuudel oli USA sõjaväe sõdurite hulk Afganistani pinnal väga piiratud. Plaan nägi ette, et USA eriüksused ning militaarse kogemusega luureohvitserid võtaksid kontaktisikute rollid Afgaani Põhjaliiga sõdurite ning USA jõudude vahel. Põhjaliiga vastandus Afganistani pinnal Talibaniga ning USA pakkus nende abistamiseks välja abikäe õhujõudude rünnakute näol. Pärast mõningast koostööd hakkasid tekkima teatud lahkemad USA jõudude ning Põhjaliiga vahel. Nimelt survestas Põhjaliiga USA relvajõude sooviga saada suuremat tuge Talibanivastases võitluses, et viimastega lõpule viimise järel saada kontroll riigi üle. Samal ajal olid aga USA jõud ametis Osama Bin Ladeni, 9/11 sündmuste eest vastutava terroristliku organisatsiooni Al-Qaeda liidri otsingutega. (War in Afghanistan 2011)

4. INTERVENTSIOONI KÄIK NING ILMNENUD PROBLEEMID

4.1. Talibani võimu kukutamine

Taliban oli Afganistanis võimul alates 1996. aastast kuni ajani, mil nende võim 2001. aasta 13. novembril sõjalise jõuga taandati. Rahvusvahelise operatsiooni „Kestev vabadus“ esimeses faasis tegid Afgaani Põhjaliiga liikmed koostööd Ameerika Ühendriikide poolse jala- ning õhuvägede toetusega ja ka Brittide eriuksuslastega (*British Special Forces*). Selle koostöö tulemusena õnnestus koostööd teinud vägedel Talibani režiim taandada nii Afganistani pealinnast Kabulist kui ka enamikelt teistelt aladelt Afganistanis. Esialgsed edukad tulemused saavutati kõigest mõne nädalaga. Üheks Afganistanis toimunud missiooni eesmärgiks oli Osama bin Ladeni ning teiste Al-Qaeda kõrgetel positsioonidel olevate liikmete leidmine ning nende vastutusele võtmine. Riskantsete olude tõttu Afganistanis põgenesid enamus pikaajalisemast Talibani juhtkonnast ja liikmeskonnast naaberriiki Pakistani redutama. (War in Afghanistan 2011, 1)

Pärast Talibani võimu lõppu oli Afganistani rahvas võimeline lääne abiga alustama riigile uue, demokraatliku struktuuri ülesehitamisega. Aastal 2004 sai Afganistan uue põhiseaduse. Moodustati ka uus, ajutine valitsus, mis oli juhitud Popalzai hõimust pärineva Hamid Karzai poolt. Hiljem korraldatud demokraatliku hääletuse tulemusena kinnitati valitsus ka edaspidiseks. Lisaks arendati riigis mitmeid valdkondi – tervishoidu, majandust, haridust, transporti, ehitust ning põllumajandust. Selline sündmuste käik ning kohalike olude paranemine oli ka piisavalt motiveerivaks viiele miljonile Afganistanist võõrriikidesse pagenud elaniku jaoks, kes langetasid otsuse riiki naasmise kasuks, tuues endaga kaasa välismaal kogutud uusi oskusi ning kapitali. (Ibid)

4.2. Vastulöögid Talibanilt

Taliban ei jäänud pärast esialgset kaotust ootama ning alustas 2002. aasta septembris ettevalmistustega vastulöögi tarbeks värbamis- ning treeninglaagrite rajamisega. Laagrid rajati puštude aladele nii Afganistani kui ka Pakistani. Strateegilistel eesmärkidel rajati laagrid mägisesse piirkonda, kus mitmetes laagrites tegutsesid arvatavalt kuni 200-liikmelised väed. Eesmärgiks oli luua uus „*jihad*“ (džihaad) ehk püha sõda Afganistani riigivõimu ning USA abivägede vastu. 2003. aastaks oli Taliban taas oma jõud kokku kogunud ning alustati vastutegevusega Afganistani pinnal. Ülestõusu oli lubanud ka üks Talibani liidritest – Muhammad Omar, tehes seda ajal, mil Taliban Afganistanis viimaseid päevi võimul oli (Gall 2004). Talibani uue *jihadi* strateegiat juhtis kümneliikmeline meeskond, kelle pealikuks oli juba varasemalt juhirolli kandnud Muhammad Omar ise (Baldauf, Tohid 2003). Neotalibani sõjaline vastupanu liitlasvägede vastu toimus mitmetel rinnetel Afganistani lõunaosas. Liitlasvägede avaldasid survet ka rohked Al-Qaeda vägede poolt teostatud varitsused Afganistani idapiirkonnas. 2005. aastal organiseerisid liitlasväed koostöös Afganistani riiklike vägedega taliibide vastu mitmeid tulemuslikke vastulööke. Koostöös USA õhuvägedega pommitati mägedes asuvaid baase, mille mõjutamine maadpidi oleks tõenäoliselt kandnud suuri kahjusid liitlasvägede poolel.

2003. aastal alustasid Talibani jõud vastupanuvõitlust koos Haqqani Võrgustikuga ning Gulbuddin Hekmatyari Hezb-e Islami poliitilise parteiga, vastandudes demokraatliku Islami Vabariigiga ning ISAF-i võimudega Afganistanis. Arvatakse, et nende peakontor asub Pakistanis Quettas või selle läheduses. Alates 2006. aastast on Talibani poolt juhitud ülestõusud kohalike võimude vastu Afganistanis arvestatavalt suurenenud. Taliibide sõjategevuse käigus võetakse tihti sihtmärkideks ka tavaelanikud. Vastavalt ÜRO raportile olid taliibid 2009. aastal Afganistanis hukkunud tsiviilelanike surmade ees vastutavad kuni 76% ulatuses. (Roggio 2010)

Tõenäoliselt üks keerulisemaid ning tähelepanu vajavamaid probleeme Afganistanis on Talibani liikumise legaliseerimise võimalikkus ning nende integreerimine tulevasse Afganistani ühiskonda. 2010. aasta 28. jaanuaril toimus Londonis Afganistani teemasid hõlmav konverents „*International Conference on Afghanistan*“, mille aruteludes osalesid

kokku ligi 70 riigi ning rahvusvahelise organisatsiooni liiget. Afganistani tollane president Hamid Karzai teatas konverentsi liikmeile Afganistanis oponentide vägedega planeeritavatest rahuläbirääkimistest, mis pidid hõlmama ka Talibani kõrgeimate ešelonide ning nende liitlaste, Mullah Omari, Siraj Haqqani ja Gulbuddin Hekmatyari, kaasamist. Wall Street Journali väidetele tuginedes on lubatud sammud kaasa toonud vaid pommitamiste, atentaatide ning mitmete varitsuste sagemise riigis. Mitmed Afgaani grupid, kelle seas ka tollane opositsiooni liider Dr. Abdullah Adbullah (praegune *Chief Executive Officer* ehk sisuliselt peaminister), uskusid, et Karzai plaan hõlmas ka mitmeid järeleandmisi Talibanile, eirates ja kahjustades sellega ka loodud Afganistani demokraatlikku põhiseadust, demokraatiat riigis ning pärssides arenguid riigi inimõiguste valdkonnas, eriti rõhutades tagasiminekuid naiste õiguste liberaliseerimises ning moderniseerimises. (Trofimov 2010)

Kuigi interventsiooni alguses peeti Talibani üksuse suuruseks umbes 2000 võitlejat, suurenes järgnevatel aastatel vastupanu rühmituse poolt loodud värbamislaagrite abil. Erinevatel andmetel arvatakse Talibani kaotusi olevat suurusjärgus 20 000-35 000 võitlejat. Afganistani ametlike vägede seas on ligi 350 000 võitlejat, kelle ülesannete hulka kuulub Talibani jõududele vastu astumine. (Thompson 2014) (Dawi 2014) Tähtsaks faktoriks sõjatandritel on ka sõjaalades paiknevate tsiviilelanikega arvestamine, sest Genfi Konventsiooni kohaselt on lahingutsoonis tsiviilelanike tapmine keelatud. Vaenlaste vastu läbiviidavad rünnakud peavad olema võimalikult diskrimineerivad ehk fokuseeritud vaid terroristide vastu. Tsiviilelanikega arvestamise kohustus on ka põhjus, miks läänel ei ole võimalik sõjalise jõuga suurelt peale tungida, sest tuleb alati veenduda konflikti mittepuutuvate isikute säästmises. Võib uskuda, et sellega on kursis ka Taliban, mistõttu on väikesed sissisõjad linnades ühed ohtlikematest.

Tähtis on aga tõdemus, et terrorismi hävitamine ei ole pelgalt lihtsakoeliste meetoditega võimalik. Terroristlike rühmituste ning nende võitlejate vastu võitlemine vajab väga suurt militaarset võimekust, ent ajalugu näitab, et ühe terroristi kõrvaldamisega kaasneb järgmise või isegi mitme terroristi värbamine. Selle tõttu on vaid militaarset jõudu rakendades keeruline püsivate tulemusteni jõuda. (McChrystal 2009) Võib järeldada, et terrorismi tajutakse olevat kui probleemi, mida on võimalik kontrollida, kuid samas kogetakse, et iga riik ning regioon vajab erinevat lähenemist. See tähendab, et olemas ei ole stamplahendusi, püsivate tulemusteni jõudmiseks tulebki palju ressursse investeerida.

4.3. ISAF loomine ning selle roll

Loetud kuud pärast esmast lahingtegevust, 2001. aasta detsembris, rajati Afganistanis Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) Julgeolekunõukogu poolt üksus ISAF (*International Security Assistance Force*). ISAF-is on olnud teenistuses 42 erineva riigi sõjalised jõud, mille tuuma moodustab NATO armee. Üksuse eesmärgiks seati Afganistani pealinna provintsis Kabulis ning seda ümbritsevates alades turvalisuse kindlustamine, abistades sellega uue riigiloome turvalisemat struktureerimist. NATO võttis 2003. aasta augustikuus ÜRO-lt ISAF-i juhtimise üle. NATO on seadnud eesmärgiks Afganistani rahva oma kaitseväge ja politseijõud üles ehitada. ISAF-i vägede eesmärk Afganistanis oli riigi territooriumil efektiivse sisejulgeoleku tagamine. Rahvusvahelised väed andsid võimaluste piires endast kõik, et Afganistan ei saaks tulevikus taas rahvusvaheliste terroristide pelgupaigaks muutuda, milleks ta varasemalt oli. ISAF-i väed aitasid väljaõppes ka Afganistani riiklikke julgeolekuvägesid. (NATO and ... 2015)

4.4. Rahu- ja riigiloome Afganistanis

Rahuehitamine (*peace-building*) hõlmab endas meetmeid, mille eesmärk on vähendada konflikti taaspuhkemise riski, tugevdada riiklikke võimeid kõikidel konfliktiohjamise tasanditel ja tagada jätkusuutliku rahu ja arengu kindlustamise. Riigiehitamine (*state-building*) on sisetekkeline protsess, millega riiklikke võimeid, institutsioone ja legitiimsust laiendatakse läbi riigi ja ühiskonna suhete tugevdamise. Positiivne riigiehitamine hõlmab vastastikuseid suhteid riigi poolt inimestele ning ühiskondlikele ja poliitilistele gruppidele pakutavate teenustega, millega tekitatakse konstruktiivne side riigi ja ühiskonna vahel. (Mölder 2014a) Riigiehitamist nähakse potentsiaalse lahendina sisekonfliktide vastu. Aja vältel on riigiehitamine ning rahuehitamine hakanud omavahel üha enam haakuma, sest mõlemad soodustavad üksteise taotluslike eesmärkideni jõudmist. Koos käsitlevad riigiehitamine ning rahuehitamine mitmeid punkte, millest mõned olulisemad on julgeolekusektori reformid, efektiivse valitsussektori määramine; põhiseaduse ja üldise seadusandluse sätestamine, määramine ning kehtestamine; makromajanduslikud reformid; rekonstrueerimised; maapiirkondade arendamine. (Goodhand,

Sedra 2013, 240) Afganistani interventsiooni vältel võis lääts jõuda seisukohale, et rahuehitamine ning riigiehitamine võivad olla pikaajalisest Afganistani interventsioonist väljumise strateegiateks. Seda arvestades võib märgata, et Afganistani interventsioon suundus algselt seatud eesmärkide järel rahu- ja riigiehitamiseni, milles omakorda võib oma olemuselt tõmmata mitmeid paralleele liberalistliku rahvusvaheliste suhete teooriaga ning selle tugipunktidega (rahvusvahelised liitlased, erinevad riigid ning organisatsioonid, võitlevad kollektiivselt terroristliku ohu vastu ning töötavad ühiselt selle nimel, et edendada demokraatiat Afganistanis).

Rahuehitamisel rolli Afganistanis võib näha NATO ISAFil ning riigiloomes PRT-del (*Provincial Reconstruction Teams*), mille tollane Bushi administratsioon käivitas. Korruptsioon ning vähene usaldus avaliku sektori vastu Afganistanis on aga pärssinud PRT-de edukust, lisaks on puudunud tegelik kontroll rahasiiretest. Riigiehituslikke protsesse Afganistanis raskendavad peale altkäemaksu võtmiste veel laialdane niinimetatud onupojapoliitika viljelemine ning asjaolu, et ligi 70% riigi elanikkonnast on kirjaoskamatu. Raskendavate teguritena riigiloomes võib näha veel pidevat personalivahetumist, madalat üldist haridustaset, puudulikku logistikat, jätkuvat sõltuvust välisvägedest ning kompetentsete juhtide leidmise keerulikkust. (Mölder 2014a)

Kui Taliban Afganistanis võimult löödi, oli peagi ilmne, et interventsiooni täideviijad olid sunnitud võtma enda kanda kohustuse pikaajalisema abi osutamiseks uute riigistruktuuride ülesehitamisele kaasa aitamise näol. Võib uskuda, et Afganistani ehk üpris mitmekülgse riigi rahva juhtimiseks on vaja tugevat tsentraalset jõudu, mis peab omama ka toetust erinevatel maa maa-aladel ning provintsidest tegutsevate kogukondade pealike seas. Uus valitsus on püüdnud ka Talibaniga läbirääkimisi pidada ning taliibid on püüdnud ka enda eksistentsi legaliseerida, kuid teadaolevalt on senised läbirääkimised uue riigivõimu ning kunagiste juhtide vahel ebaõnnestunud. Kuna Lääs on võtnud endale riigi ründamisega ka suure vastutuse, on tal sellega seotuna osaliselt avanenud ka võimalus vormida tulevane Afganistan osaliselt enda huvidest lähtuvalt. Täheandab, et tuues paralleeli Külma sõja aegadest, on olukord seal regioonis saamas võimalikku uut lahendit Lääne jaoks soodsal kujul – nimelt on Läänel avanenud võimalus antud regioonis enda võimu laiendada. Selle saavutamise nimel tuleb siiski rakendada arvestatavalt ressursi. Olukord Afganistanis on olnud küllaltki ebastabiilne ning selletõttu on vaid vähesed välisinvestorid huvitatud antud

riiki panustama. Sellega seonduvalt on ilmne ka probleem – piisava välisinvestorite huvide ning kapitali kaasamiseta on keeruline riigi majandust ning mehhanismi käima ajada. Kui Lääs suudab Afganistanile osutada riigi talibanijärgsel ülesehitamisel kompetentset tuge, mille tulemusena suudetakse luua uus hästi töötav riigimehhanism, on suur tõenäosus, et tulevikus oleks Afganistani võimalik luua mitmeid lääne huvidele vastavaid tingimusi.

USA võimude arvates on Afganistanis probleemiks olnud massihävitusrelvadega kaubitsemine ja nende levitamine, kuna riigil on seda soosivad keerulise maastikuga riigipiirid, mida on raske kontrollida. Lisaks tegutsevad seal aktiivselt mitmed terroristlikud rühmitused. USA valitsus on teinud Afganistani valitsusega koostööd selle nimel, et rakendada laialdasi strateegilisi kaubanduskontrolle. USA piirivalveüksused on teinud Afganistani ametnikega lähedast koostööd ka selle nimel, et ära hoida võimalikku massihävitusrelvade levitamist ning kaubitsemist läbi Afganistani piiride. USA on abistanud Afganistani valitsusel luua võimekust selleks, et kontrollida ning hoolitseda selle eest, et riigi ettevõtetes toodetavad ning käsitletavat potentsiaalselt ohtlikud bioloogilised ained oleksid ning ka jääksid õigetes kättesse. Riikidevahelise koostöö raames arendati välja järelevalvevõimekus avastada ning tuvastada võimalikke bioloogilisi katastroofe ning võimekus efektiivselt ning produktiivselt kaasata Afganistanis paiknevaid teadlasi ning insenere, kes omavad vastavat ekspertiisi massihävitusrelvadega seotud valdkondades. (Country ... 2013)

USA-s tegutseb alates 2008. aastast spetsiaalne agentuur SIGAR (*Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction*). 2012. aastal valis president Barack H. Obama SIGAR-i juhtpositsioonile John F. Sopko, kellel on enam kui kolm aastakümnet kogemust korrupsioonikontrolliga ning juurdlustega. Sopko agentuur on jälginud Afganistani panustatava raha liikumisi. Agentuur on hoidnud silma peal üle sajal miljardil dollaril, mida on panustatud Afganistani puudustega taristu ülesehitamisele ja järele aitamisele. Agentuuri juhi sõnul on mitmetele projektidele raisatud ja varastatud miljardeid dollareid, millel Afganistani olude parandamisega vähe pistmist. Sopko arvates ei tule kõne allagi, et USA maksumaksjate raha lähiajal sedaviisi uuesti sarnasel viisil kulutama võidaks hakata. Võib arvata, et ameeriklased on riigi pikast sõdimisest tüdinenud ning näitaksid uue taoliste rahaliste kulutuste peale suurt vastumeelsust. Agentuuri juhi sõnul on USA panustanud sedavõrd palju rahalisi vahendeid Afganistani ülesehitamisele, et võrdluses, kus on ka

inflatsiooni mõjusid arvestatud, on kulunud Afganistani alla enam raha kui 20. sajandi keskpaigal Marshalli plaani (Euroopa Taastamise Programmi) raames terve Lääne-Euroopa ülesehitamise tarbeks kulus. Täisfunktsionaalset riigiaparaati aga välise rahalise abiga välja ei suudetud ehitada erinevalt Marshalli plaanist, mida võib tagantjärele vaadata kui ühest suuremast 20. sajandi diplomaatilistest-, rahvusvaheliste suhete-, ja majanduslikest saavutustest. (Dyer, Sorvino 2014)

4.5. Liitlasvägede missiooni lõpetamine

Alates 2006. aastast hakkasid NATO ISAF-i väed välja vahetama USA vägesid, kes Afganistanis missiooni „*Operation Enduring Freedom*“ raames teenisid. Esialgses ISAF-i meeskonnas teenisid 3300 britti, 2300 kanadalast, 1963 hollandlast, 300 austraallast, 290 taanlast ning 150 eestlast. Õhuvägedega toetasid ameeriklased, britid, taanlased, norrakad ning prantslased. Võib eeldada, et tulevikus hakkavad taliibide poolt kontrollitavad alad taas kasvama, kuna B. H. Obama administratsioon USA-s vähendab pärast 13-aastast sõda aegamööda Afganistanis teenivate sõdurite arvukust. James R. Clapperi (*director of national intelligence*) sõnul vajavad Afganistani rahvuslikud jõud abivägesid, et hoida tagasi üha kasvavat Talibani ülestõusude arvu. Majanduse aeglustumine Euroopas ning Jaapanis on kaasa toonud rahavoogude vähenemise Afganistani presidendi Ashraf Ghani valitsusele. Clapperi sõnul suudavad Afganistani väed tulevikus tõenäoliselt hoida kontrolli nende riigi suuremate linnade üle, ent ilma rahalise abita suurte rahvusvaheliste doonorriikide poolt ei ole tulevikku vaadates aga head oodata. Clapperi sõnul ei suuda Afganistani riiklik armee välise finantsilise abita jääda sidusaks ega efektiivseks jõuks. Võib arvata, et Afganistani rahvuslikele julgeolekujõududele (ANSF) hakatakse andma analoogset toetust sellele, mida on seni USA poolt Egiptusele pakutud (finantseerimine ning relvadega varustamine). On märkimisväärne, et 2015. aastal toetas USA Egiptuse sõjaväge 1,3 miljardi dollariga ja löögijõu poolest kaheteistkümmne F-16 hävitajaga. (Capaccio, Mehrotra 2015) (Ackerman 2015)

USA-s 2012. aastal toimunud presidendivalimiste kampania käigus andis B. H. Obama lubaduse, mille kohaselt nägi tema programm presidendiametisse taasvalimise korral ette USA vägede Afganistanist väljaviimise 2014. aastaks. Lubatud aasta lõpus, 28.

detsembril toimunud tseremoonial märgiti ära sümboolne lõpp Afganistani missioonile. USA president B. H. Obama tõdes oma tollases kõnes, et USA on alates 9/11 sündmustest, mil ligi 3000 süütut inimest kaotasid oma elu, olnud Afganistanis missioonil juba enam kui 13 aastat. USA president sõnas veel, et selleks hetkeks oli tänu erakorsetele ohverdustele USA meeste ja naiste poolt, kes mundrit kandnud, missioon Afganistanis lõpule jõudmas. Ta ütles veel, et Afganistani sõda, mis on USA jaoks seni olnud kõige pikem sõda läbi ajaloo, on jõudmas mõistliku lõpplahenduseni – Afganistani riiklikel vägedel on aeg võtta üle kohustus nende endi kaitset edaspidiseks ise tagama jääda. (Cohen 2015) (Ryan 2014)

Afganistani sõda oli 2014. aasta lõpu seisuga USA-le maksma läinud hinnanguliselt ligi ühe triljoni dollari (\$1,000,000,000,000). Sellest summast 80% oli kasutatud ajal, mil Barack H. Obama on olnud USA president. Täpsed andmed nende kulutuste kohta puuduvad, kuna enamus sõjaga seotud informatsioonist on salajane. Pentagoni ametnikud ega ka teised riigitöötajad ei tohi avalikkusele avaldada teavet missioonide ega täpse rahastuse kohta, sest see on riigisaladus. Sõda, mille kestvus oli ligi viisteist aastat, ei ole aga enamuste arvamusuuringute tulemustest peegeldudes ameeriklaste arvates olnud kõige parem otsus. Mõistagi ei olnud sõja algatamine ning selle esimesed faasid Ameerika rahva jaoks vastuvõetamatud. Inimesed olid interventsiooni poolt, kuna rahvas oli pärast 9/11 sündmusi raevunud ning soovisid selle põhjustajaid vastutusele võtta. Skeptiline hoiak ameeriklaste seas sõja tulemuslikkusest ning vajalikkusest oli aga sõja vältel aastatega kasvamas ja üha suurem osa küsitletutest avaldasid soovi Afganistani sõjast vägede kojutoomise suhtes. Sellest tulenevalt oli poliitilistel jõududel pidev avalik surve, mis soovis Afganistani sõja lõpetamist. Toimunud analüüsidest võib jõuda järeldusele, et sõda, mis leidis algusfaasis arvestatavat poolehoidu USA enda rahva ja ka USA liitlasriikide seas, hakkas üha pikema kestvuse ja suurte obligatsioonide tõttu ebapopulaarseks muutuma ja seda ehk selletõttu, et puudus kindel väljumisstrateegia. (Dyer, Sorvino 2014)

Kuigi B. H. Obama lubas 2014. aasta jooksul USA väed Afganistanist välja viia, siis ei saanud see eesmärk täielikult täidetud. Sellegipoolest vähendati oluliselt Afganistanis missioonil olnud sõdurite arvu. 2015. aastaks planeeriti sõdurite arvu seal teeniva 38000 pealt 10800 peale vähendada. 2016. aastaks planeeritakse USA väed täielikult riigist välja viia. Esialgne plaan sõdurid 2014. aastal välja viia nurjus arvatavasti osaliselt selle tõttu, et Afganistani riigivõimude poolt ilmnesis liialt suured viivitamised bürokraatlikes protsessides.

Varem eeldatud tempo ei pidanud seega paika ning olude sunnil tuli esialgselt planeeritud tähtaegu tulevikku edasi lükata. Afganistani riigivõimude poolt oli tarvilik USA ning NATO-ga julgeolekualastes küsimustes kokkulepetele jõuda. Viimase osapoole poolt organiseeritud rahvusvahelise kaitsejõu ISAF-i manööverdamine Afganistani pinnale seisneski diplomaatiliste lepete taga. (Qiu 2015)

4.5.1. Liitlasvägede ülesannete üleandmine Afganistani riiklikele vägedele

2013. aastaks olid Afganistani riiklikud julgeolekujõud tänu rahvusvahelistele jõudude abile saavutanud rahuldava tasemega militaarse pädevuse ning olid seega võimelised osutama efektiivset vastupanu Talibanile ning nii Al-Qaeda kui ka Talibaniga seotud mässulistele. Võimekuselt ja väljaõppelt tugevnenud ning arvukuselt suurenenud Afganistani kohaliku politsei abiga on õnnestunud julgestada ka mitmed Afganistanis olevad maapiirkonnad, kuhu varem riiklikud jõud ja võim ei ulatunud. Vastavalt NATO poolt seatud plaanidele on eesmärgiks Afganistanis paiknevatel ISAF-i vägedel enda poolt kontrollitavad alad lõpuks Afganistani riiklikele vägedele täielikult üle anda, et seejärel oma väed välja viia. Kontrollalade ning baaside üleandmist ISAF-ilt ANSF-ile võib üldjoontes jaotada viieks faasiks: (Craig 2014)

- **I faas 2011. aasta 22. märtsil**

Afganistani president Hamid Karzai teatas esimestest provintsidest ning piirkondadest, kus alustati liitlasvägedelt kohustuste ülevõtmist – mindi üleminekufaasi. Protsessi edasine kiirus määrati sõltuvaks operatsioonilistest iseärasustest ning poliitilisest ja majanduslikest kaalutlustest. (Ibid)

- **II faas 2011. aasta 27. novembril**

President Karzai teatas järgmistest mitmete riigi eri piirkondades ning provintsidest paiknevatest kontrollpunktidest ning baasidest, kus Afganistani armee liitlasvägedelt kohustused üle võttis. (Ibid)

- **III faas 2012. aasta 3. mail**

Antud ajahetkeks olid juba kõik Afganistani 34-st provintsist osaliselt üleminekufaasi sisenenud, sealhulgas ka iga provintsi pealinn. Juba 75 protsenti kogu elanikkonnast elasid selleks hetkeks piirkondades, kus ANSF omas peamist kontrolli. (Craig 2014)

- **IV faas 2012. aasta 31. detsembril**

34-st Afganistani provintsist olid täielikult sisenenud üleminekufaasi 23. Sellest hetkest elas juba 87% tervest elanikkonnast aladel, kus julgeoleku tagamiseks oli ülekaal ANSF-il. (Ibid)

- **V faas 2013. aasta 18. juunil**

Viimased 11 Afganistani provintsi sisenesid terve territooriumiga üleminekufaasi. Sellest hetkest võtsid ANSF ehk Afganistani rahvuslikud julgeolekujõud oma riigi kaitse tagamise liitlasvägedelt täielikult üle. (Ibid)

Läbi Afganistani interventsiooni avanes rahvusvahelistel liitlasriikide vägedel ning organisatsioonidel võimalus tugevdada omavahelist koostööd. Võib uskuda, et tarvilikku ametialast kogemust said interventsiooniga seotud olnud isikud erinevatest valdkondadest ning arvatavasti on see ka NATO-le kogemustepagasis väärtuslikuks lisaks. Sedavõrd ulatuslikul skaalal tehtud koostöö annab võimaluse edasiste võimalike missioonide võimalikke valupunkte läbi mõelda ning optimeerida. See on kollektiivkaitsel põhineva organisatsiooni kaitsejõu puhul ka edaspidise võimaliku rakendumise korral oluline. Võib uskuda, et NATO artikkel 5 (relvastatud rünnakut ühe liitlase vastu arvestatakse relvastatud rünnakuna ka kõigi teiste liitlaste vastu) rakendumise puhul tuleb erinevate riikide vägede varajasem ulatuslik koostöö kasuks, sest siis on ühtselt tuntud rutiin, mida järgitakse, läbi töötatud. Rahvusvahelisel tandrill ühise eesmärgi nimel tegutsemine on arvatavasti kindlustanud liitlasvägede vahelist usaldust. Ka Eesti militaarsed väed on omanud Afganistani interventsioonis oma rolli. Mitmed Eestist pärinevad Scoutspataljoni elukutselistest kaitseväelastest koosnevad kompanii suurused (ligikaudu 50-250 tegevteenistujat) üksused on

„*Estcoy*” nime all Afganistanis missioonidel osalenud. Eestlaste panust rahvusvahelisel missioonil on tunnustatud ning riikidevaheline koostöö jätkub aktiivselt ka missioonijärgsel ajal. Võib uskuda, et abivalmis liitlasi hinnatakse kõrgelt ning iga ühine operatsioon võib avaldada arvestatavat panust ühiste vägede võimekuse suurendamisele.

KOKKUVÕTE

Afganistan on sattunud keerulisse olukorda – mitmetahulisse sõtta, kus on mängus mitmete riikide ja organisatsioonide huvid. Pärast USA ning NATO poolt Afganistani sõjalise jõuga sissetungimist, valitseva Talibani riigivõimult eemaldamist ning otsitavate terroristide tabamist mõisteti peagi, et kiire väljumine ei olnud enam võimalik. Riik tuli liitlasvägede abiga uuesti üles ehitada, et vältida vana, lääne jaoks sobimatu riigivõimu naasmist või teise variandina läbikukkunud riigi (*failed state*) tekkimist. Kõigile oludele ühtselt sobivat lahendust mõistagi ei eksisteeri ning nõnda seoti ennast enam kui aastakümneks.

Afganistani missiooni esimest ehk 2001. aastat võis lugeda küllaltki edukaks – missiooni esialgsed eesmärgid (Talibani võimult eemaldamine ning 9/11 terrorirünnakutega seotud isikute tabamine) said rahuldavalt täidetud. Jõudude kontsentratsioon luure poolt valitud aladesse ning kohaliku vaenlase vastu osutus edukaks ning USA ja NATO liitlasvägede koostöö kandis vilja. Esimesele aastale järgnevad aastad, 2002-2006, olid vastupanu arvestades pigem rahulikumad. Alates 2006. aastast on aga terrorirühmituste poolt olnud näha tugevamat vastupanu. Terroristlikud ühendused on oma struktuuri arendanud ning värbamised on vilja kandnud. Selle tõttu on ka vastupanu liitlasvägede vastu karmistunud. Nüüd, mil USA vägedel on taga poliitiline- ning rahva surve, lähevad asjaolud Afganistani pinnal üha keerulisemaks ning USA vägede väljaviimise kohta on erinevate ekspertide poolt meedias teravat kriitikat jagatud. Pole kindel, kui kaua ning millisel tasemel Afganistani rahvuslik armee terroristide vastupanu tagasi suudab hoida, kui talle edasist abi ei osutataks.

USA presidendil, Barack H. Obamal, on olnud oma kahe ametiaja vältel keeruline roll, pidades silmas raskeid otsuseid seoses Afganistani interventsiooniga ning üleilmse terrorismivastase sõjaga. Ühest küljest on USA-l olnud soov end maailmale näidata kui tugevat jõudu ning võidelda vastu terrorismile, teisalt on lubatud oma rahvale, et seni pikimasse sõtta viidud sõdurid tuuakse Afganistanist võimalikult kiiresti välja, nõnda on soovinud ka rahvas. Missiooni edasine eesmärk ehk liitlasvägede väljaviimine pärast uue Afganistani riigivõimu tulekut on osutunud keeruliseks ning on lükkunud edasi mitmeid

aastaid. Liitlasvägede abiga on siiski suudetud Afganistanile välja õpetada ligikaudu 350,000 võitlejaga riiklik kaitseväge, mille eesmärgiks on värskelt loodud riigistruktuuri haldusalasid terve riigi piires kaitsta, sealjuures tõrjuda tagasi terrorirühmituste katsed uut riigivõimu ohustada. Nüüdseks on enamus liitlasvägedest Afganistanist välja viidud, ent ANSF-i tugiüksustena jätkavad teenistust veel mitmed üksused, seega ei ole ka see eesmärk täielikult täidetud. Käesoleva töö käigus on jõutud järeldusele, et interventsioonil on olnud Afganistanile ulatuslik riigi- ja rahuehituslik poliitiline mõju, sest interventsiooni vältel on rajatud riigile praktiliselt uus, läänele meelepärased infrastruktuur.

SUMMARY

THE IMPACT OF US-NATO (ISAF) 2001-2014 INTERVENTION ON AFGHANISTAN

Karl Alfred Baumeister

The aim of this thesis is to analyze the possible political effects of the US-NATO joint intervention on Afghanistan that took place during the years 2001-2014. The work will focus on which decisions were taken regarding the intervention and also how they could possibly be seen in context of international relations realism and liberalism theories.

Ever since the terrorist attacks in 11th of September in 2001 took place in the US, the western world's view on terrorism and terrorists has changed drastically. According to the gathered intelligence information, the ones responsible were in Afghanistan. George W. Bush was the president of the US at the time of the occurred events. The US started diplomatic negotiations with Taliban, the authorities of Afghanistan in order to get the terrorists to be handed over. Without perceived success, the US accused Taliban of stalling and thus providing safe haven for terrorists. Shortly after, global "War on Terror" was started by the US. Afghanistan was invaded by the US and additional assistance from NATO members was sought to perform several joint operations. Generally all for a similar cause – to take a firm stand against terrorism.

The war in Afghanistan is known as the longest war in US history to date and it can be stated that it is still ongoing. The involved interventionists discovered that shortly after achieving their first set goals, they have taken a long-term responsibility regarding the difficult situation in Afghanistan. The allied countries have been offering military aid, also assistance regarding state-building, in healthcare system, and in other infrastructural fields that are lacking in independence or proficiency.

VIIDATUD ALLIKAD

Ackerman, S. (2015). Obama restores US military aid to Egypt over Islamic State concerns. The Guardian.

<http://www.theguardian.com/us-news/2015/mar/31/obama-restores-us-military-aid-to-egypt> (02.12.2015)

Baldauf, S., Tohid, O. (2003). Taliban appears to be regrouped and well-funded. The Christian Science Monitor.

<http://www.csmonitor.com/2003/0508/p01s02-wosc.html> (15.09.2015)

Bergen, P, L. (2001). Holy War, Inc: Inside the Secret World of Osama Bin Laden. E-book: The Free Press.

<https://books.google.ee/books?id=sRhZDrJb0zgC>

Burke, J. (2004). Al Qaeda.

http://www.jstor.org/stable/4147572?seq=1#page_scan_tab_contents (15.09.2015)

Capaccio, T., Mehrotra, K. (2015). Taliban Set to Gain in Afghanistan, U.S. Intelligence Chief Says. Bloomberg Business.

<http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-02-26/taliban-set-to-gain-in-afghanistan-u-s-intelligence-chief-says> (15.09.2015)

CIA (2015). The World Factbook: Afghanistan.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>
(15.09.2015)

Cohen, D. (2015). Obama marks Afghanistan milestone. Politico.

<http://www.politico.com/story/2014/12/obama-marks-afghanistan-milestone-113831.html> (15.09.2015)

- Craig, T. (2014). Marine pullout offers preview of what U.S. leaves behind for Afghan troops. The Washington Post.
<http://apps.washingtonpost.com/g/page/world/a-slow-steady-drawdown-to-10000/1451/> (16.10.2015)
- Dawi, A. (2014). Despite Massive Taliban Death Toll No Drop in Insurgency. Voice of America.
<http://www.voanews.com/content/despite-massive-taliban-death-toll-no-drop-in-insurgency/1866009.html> (02.12.2015)
- Dyer, G., Sorvino, C. (2014). \$1tn cost of longest US war hastens retreat from military intervention. The Financial Times.
<http://www.ft.com/cms/s/2/14be0e0c-8255-11e4-ace7-00144feabdc0.html#slide0> (15.09.2015)
- Evans, G., Newnham, J. (1998). Dictionary of international relations. Harmondsworth: Penguin Books
- FoxNews (2010). 9 Years Later, Nearly 900 9/11 Responders Have Died, Survivors Fight for Compensation.
<http://www.foxnews.com/politics/2010/09/09/report-responders-died-ground-zero-illnesses> (15.09.2015)
- Gall, C. (2004). World Briefing | Asia: Afghanistan: Taliban Leader Vows Return. The New York Times.
- Gambetta, D. (2006). Making Sense of Suicide Missions. New York: Oxford University Press.
<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9F05E5DB173FF930A25752C1A9629C8B63> (15.09.2015)
- Global Security.org. Al Qaeda.
<http://www.globalsecurity.org/military/world/para/al-qaida.htm> (16.10.2015)

- Goodhand, J., Sedra, M. (2013). Rethinking liberal peacebuilding, statebuilding and transition in Afghanistan: an introduction. Central Asian Survey.
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02634937.2013.850769> (04.01.2016)
- Gunaratna, R., Woodall, D. (2015). Afghanistan after the Western Drawdown. E-book.
<https://books.google.ee/books?id=DOK1CgAAQBAJ> (16.10.2015)
- Jakobson, M. L., Kalev, L., Lumi, O., Ruutsoo, R., Saarts, T., Sootla, G., Toots, A., Vetik, R. (2011). Poliitika ja valitsemise alused. Tallinn: Tallinna Ülikooli Riigiteaduste Instituut.
- Khan, R. (2013). Was the NATO Invasion of Afghanistan Legal? E-international relations.
<http://www.e-ir.info/2013/11/06/was-the-nato-invasion-of-afghanistan-legal/>
 (22.06.2015)
- McChrystal, S. (2009). ISAF Commander's counterinsurgency guidance. NATO.
http://www.nato.int/isaf/docu/official_texts/counterinsurgency_guidance.pdf
 (03.01.2016)
- Mölder, H. (2014a). Kolmkümmend viis aastat sõda Afganistanis – rahuehitamisest riigiehitamiseni. Poliitika, riigiteadus ja rahvusvahelised suhted (2014/nr6 (15)). Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli rahvusvaheliste suhete instituut.
- Mölder, H. (2014b). Iraagi 2003. aasta operatsioon, selle tagamaad ja mõju rahvusvahelisele süsteemile ning Iraagi riikluse arengule. KVÜÕA toimetised.
http://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2014/08/KVUOA_Toimetised_18_Iraak_4_Molder.pdf
 (22.06.2015)
- National Counterterrorism Center. Afghan Taliban.
http://www.nctc.gov/site/groups/afghan_taliban.html (15.09.2015)
- National Counterterrorism Center. Haqqani Network.
http://www.nctc.gov/site/groups/haqqani_network.html (15.09.2015)
- National Counterterrorism Center. Hezb-e-Islami Gulbuddin.
<http://www.nctc.gov/site/groups/hig.html> (15.09.2015)

- NATO (2001). Statement by the North Atlantic Council. NATO Press Releases.
<http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm> (15.09.2015)
- NATO (2015). NATO and Afghanistan.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm (15.09.2015)
- Nicholson, M. (2004). Rahvusvaheliste suhete alused. Tallinn: TEA Kirjastus
- Obama, B. (2011). National strategy for counterterrorism.
https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf
 (03.01.2016)
- Qiu, L. (2015). Obama delays U.S. withdrawal from Afghanistan, again. Politifact.
<http://www.politifact.com/truth-o-meter/promises/obameter/promise/1096/end-war-afghanistan-2014/> (16.10.2015)
- Roggio, B. (2010). UN: Taliban Responsible for 76% of Deaths in Afghanistan. The Weekly Standard.
<http://www.weeklystandard.com/blogs/taliban-responsible-76-deaths-afghanistan-un> (22.06.2015)
- Ryan, M. (2014). Hagel says U.S. to leave up to 1,000 extra troops in Afghanistan. The Washington Post.
http://www.washingtonpost.com/world/hagel-pays-final-visit-to-afghanistan-as-pentagon-chief/2014/12/06/e6cf5c2c-7d17-11e4-9a27-6fdb612bff8_story.html
 (15.09.2015)
- Saylor Academy (2011). War in Afghanistan (2001–present).
<http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2011/06/War-in-Afghanistan-2001-Present.pdf> (22.06.2015)
- Spencer, R. (2003). „I strongly encourage young Muslims to join the jihad for Allah’s sake”. Jihad Watch
<http://www.jihadwatch.org/2003/12/i-strongly-encourage-young-muslims-to-join-the-jihad-for-allahs-sake> (23.11.2015)

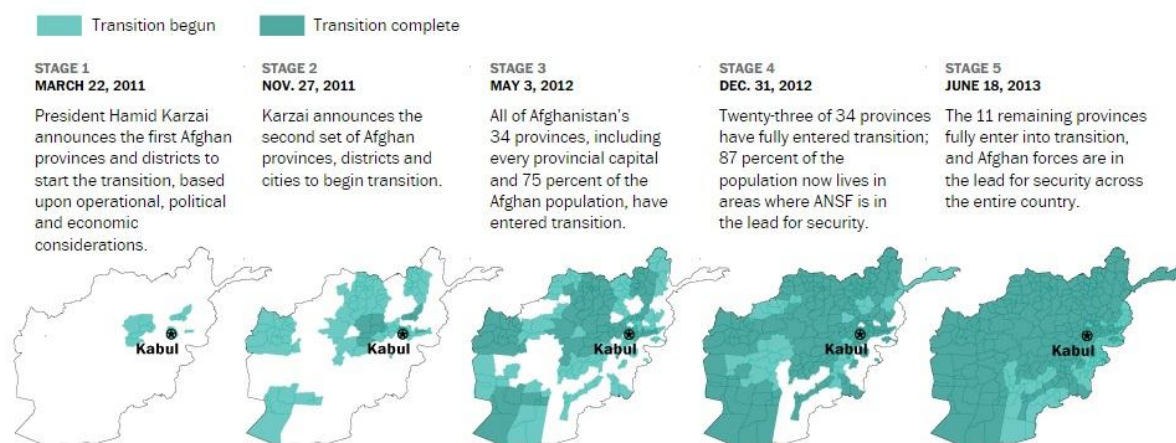
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) (2015). SIPRI Military Expenditure Database, 1988-2014.
http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milex-data-1988-2014 (26.12.2015)
- Stoyanov, S. (2013). The Political and Economic Dimension of the War in Afghanistan. E-International Relations.
<http://www.e-ir.info/2013/02/22/the-political-and-economic-dimension-of-the-war-in-afghanistan/> (15.09. 2015)
- The Counter Jihad Report (2015). California Shooting: How Does Someone Become Radicalized?
<http://counterjihadreport.com/category/jihadist-ideology-2> (23.11.2015)
- The Institute for the Study of War. Russia and Afghanistan.
<http://www.understandingwar.org/russia-and-afghanistan> (23.11.2015)
- Thompson, M. (2014). U.S. Ends Its War in Afghanistan. TIME.
<http://time.com/3648055/united-states-afghanistan-war-end/> (15.09.2015)
- Trofimov, Y. (2010). Karzai Divides Afghanistan in Reaching Out to Taliban. Wall Street Journal.
<http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703720004575476913015061570> (22.06.2015)
- Tänavsuu, T. (2012). Mis on NATO? Riigikaitse.ee.
<http://riigikaitse.lehed.ee/2012/05/10/mis-on-nato/> (15.09.2015)
- U.S. Department of State (2013). Country Reports on Terrorism 2013. Report. Bureau of counterterrorism.
<http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2013/224828.htm> (15.09.2015)
- Weber, C. (2001). International relations theory: a critical introduction. London: Routledge

LISAD

Lisa 1. Mitmeetapiline üleminek Afgaanide vastutusele

The five-stage shift to Afghan responsibility

Over the past three years, responsibility for security in Afghanistan has been transitioning from the NATO-led ISAF to the homegrown ANSF. Afghan forces are expected to take the lead or have full responsibility for security across their country by the end of 2014.

SOURCE: NATO, Brookings Afghan Index and the International Security Assistance Force. GRAPHIC: Richard Johnson - The Washington Post.

Joonis (Craig 2014)

Lisa 2. Lühiülevaade Afganistanist

Afganistan on Lähis-Idas asuv riik ligi 32 miljoni elanikuga. Riigi pindalaks on 652 230 ruutkilomeetrit. Afganistan jagab piiri kuue riigiga – Iraaniga, Turkmenistaniga, Usbekistaniga, Tadžikistaniga, Pakistaniga ja Hiinaga. Riigi elanike peamiseks religiooniks on islamiusk. Rahvastiku seas esineb etniline mitmekülgsus. Suurimad etnilised grupid Afganistanis on puštud, kes moodustavad ligikaudu poole Afganistani rahvastikust, aga ka tadžikid, hazardad, usbekid ja türklased. Afganistan on rikas paljude erinevate loodusressursside olemasolu poolest – maapõues jagub nii naturaalselt gaasi, naftat, kivisütt,

vaske, kroomrauakivi, talki, väävliit, bariiti, pliidi, tsinki, rauamaaki, mitmeid vääris- ning poolvääriskivisid, lisaks on ka ulatuslikult viljakandvat maad. Afganistani strateegilise asukoha tõttu oma regioonis on rahvusvahelisi majanduslikke-, poliitilisi- ning turvalisuse huvisid arvestades tähtis, et riik oleks turvaline ja stabiilne. (Stoyanov 2013) (The World ... 2015)

Lisa 3. Lühiülevaade Haqqani Võrgustikust

Haqqani Võrgustik kujutab endast Afganistanis alates 1980. aastatest tegutsevaid mässulisi. Rühmitus on saanud nime nende algse liidri Jalaluddin Haqqani järgi, kellest sai Afganistani-Nõukogude Liidu sõja ajal vastuhakkajate rühmituse HIG-i seas tähtis sõjapealik. Nüüdseks on Jalaluddini poeg Sirajuddin suurema osa oma isa kohustustest üle võtnud. Sirajuddinit arvestatakse kui antud rühmituse *de facto* liidrit. Haqqani Võrgustiku liikmeskond on rajatud tuginedes lähedastele perekondlikele ja hõimuisestele suhetele. Usutakse, et võrgustikusiseselt planeeritakse suuremaid operatsioone peamiselt kõrgeima juhtkonna näost-näku kohtumistel. (Gunaratna, Woodall 2015, 208-209)

Haqqani Võrgustik jagab Talibaniga sarna ideoloogiat ja üldiselt tegutsevad mõlemad rühmitused üksteisest eraldi, ent nende eesmärgid on sarnased. Haqqanidest ning Talibanist said pärast riigis toimunud rahutuste ja sõja lõppu liitlased. Võrgustiku juht Jalaluddin osales ka koos Talibaniga, kes 1990-ndatel aastatel võimul oli, riigi juhtimises, olles ministripositsioonil. Selle kõige tõttu lahterdatakse Haqqani Võrgustikku lääne poolt tihti Talibani liikmeks või alaüksuseks. Võrgustiku peamiseks operatsioonide läbiviimise alaks on Afganistani kagu osa. Arvatakse, et Haqqani Võrgustikku võib kuuluda umbes 2000-4000 võitlejat, kuigi erinevates allikates, võib eeldatav sõdurite arv küündida isegi 10 000-ni. (Ibid)

Haqqani Võrgustiku võitlejate peamiseks relvadeks on mustal turul üldlevinud relvad, näiteks automaatrelvad AK-47, RPG-seeria reaktiivgranaadiheitjad, aga ka isevalmistatud lõhkekehad. Võrgustiku kõige efektiivsema löögijõuna arvestatakse enesetaputerroriste ja nende strateegilistelt paigutatud isevalmistatud lõhkekehade kasutust. Enesetaputerroriste loetakse eriti ohtlikeks asjaolul, et ka ainus võitleja võib edukalt planeeritud rünnakuga surmasuhu viia suurel hulgal inimesi. Võrgustiku võitlejate suureks motivaatoriks on püha

džihaad ehk „*jihad fi sabil Allah*” ehk eesti keeles „püha sõda Allahi rajal”. (Gunaratna, Woodall 2015, 208-209) (Haqqani ...)

Lisa 4. Lühiülevaade Al-Qaeda

Afganistanis tegutseb ka Al-Qaeda, mille nime all võib mõista nii organisatsiooni kui ka ideoloogiat. Araabiakeelne sõna „*qaeda*” tähendab meie mõistes millegi alust. *Alqaedaismi* kui ideoloogia järgijaid on moslemite seas eksisteerinud juba alates 1987. aastast ning tõenäoliselt lisandub neid juurde veel tulevikuski. On ilmselge, et Al-Qaeda maine kujundamisel täitis väga suurt rolli Osama Bin Laden, terrorist, kes on terve maailma meedia poolt suurt kajastust saanud. Algselt rahastati, transporditi, värvati ja treeniti Al-Qaeda nime all tuhandeid moslemitest võitlejaid mitmetest erinevates riikidest selle nimel, et lüüa Nõukogude Venemaa võim ja huvi antud regioonist välja. (Al Qaeda)

Tänapäeval ei ole Al-Qaeda enam klassikalises mõistes terroristlik organisatsioon. Al-Qaeda eestvedajateks on teatud veendumustega moslemid, kelle soov on eraldiseisvatena tegutsedes anda eeskuju *ummah*-ile ehk terves maailmas elavatele moslemite kogule. Et jätkata moslemite püha sõda ka Afganistani riigipiirest väljas, on võetud eesmärgiks panislamlilik kalifaat ehk moslemite ühine suurriik Araabias. (Ibid)

Al-Qaeda jagas oma tippajal mitmetele teistele militaristlikele rühmitustele ja eraldiseisvatele isikutele vajalikku teavet, rahastust, kontakte ja tarvilikke ekspertnõuandeid, aitades selle tegevusega nende lääne vastu suunatud terroristlikke plaane ellu viia. Nüüdseks on Osama Bin Laden ning mitmed teised Al-Qaeda eestvedajad arreteeritud, surnud või hoidmas madalamat profiili. Sellest tulenevalt ongi tänapäevane Al-Qaeda oma algsest kujust küllaltki erinev – ei ole enam tsentraalset juhtimiskeskust, säilinud on ta pigem ideoloogiana, jätkates sellena populaarsuse kogumist. Käesoleval ajal on eksisteerimas mitmeid terroristlikke gruppe, kes lähtuvad oma tegevustes osaliselt Al-Qaeda ideoloogiast. Tihti ei liigitata neid enam Al-Qaeda alla, vaid arvestatakse neid osavõtjateks rahvusvahelises terroristlikus džihaadis. (Ibid) (Burke 2004, 18)

Al-Qaeda liikmeil on Afganistanis Kunari ning Nuristani provintsidest osaline liikumisvabadus. See tuleneb ANSF-i võimetusest terve riigi peale piisavalt mõjusalt jaotuda.

Kohati äärmiselt keerulise läbitavusega mägise maastiku peal paiknevad riigipiirid raskendavad Afganistani rahvuslike vägede võimekust oma tööd efektiivselt teha. Riiklike jõudude võimetus piire efektiivselt kontrollida tähendab aga kuritegelike rühmituste jaoks võimalust olukorda enda kasuks pöörata ning antud aladel illegaalset kaubandust organiseerida ning vedada üle piiride relvi ning narkootikume. Narkokaubandusega tegelemine on terrorirühmituste jaoks hõlbus viis oma ettevõtmiste tarbeks rahalisi vahendeid koguda. Afganistani loetakse maailma suurimaks oopiumi tootjaks. 2014. aastal kasvatati oopiumi tarbeks moone 211 000 hektari ulatuses. Terrorirühmituste poolt Lääneriikides toime pandavaid terrorismiakte loetakse jätkuvalt suureks probleemiks ning mitmed katastroofilised terrorirünnakud avalikes kohtades on külvanud maailma rahvaste seas palju hirmu. Arvatavasti on see tõsiasi ka oluliseks aspektiks, mille läbi ulatuslikke invasioone mitmetesse regioonidesse ning riikidesse, sealhulgas Afganistani, õigustatakse. Võib uskuda, et Lääneriikide rahvaste hirm terrorismiaktide vastu hoiab üleval usku terrorismivastaste invasioonide vajalikkuse suhtes. See võib ühtlasi seletada ka tõsiasja, miks Lääneriikide elanike seas ei ole pärast pikki aastaid peetud sõdu näidatud üles ulatuslikke vastasseise terrorismivastaste operatsioonide suhtes.

Lisa 5. Lühülevaade Talibanist

Taliban moodustati 1990-ndate aastate alguses. Taliban on rühmitus, kelle liikmeteks on sunni moslemitest puštude etnilise grupi esindajad. Afganistanis etnilist ülekaalu omavate puštude keeles tähendab sõna Taliban „õpilasi”. Rühmitus omas riiki juhtivat rolli aastatel 1996-2001. Talibani poolt juhitud Afganistani seadusandlus ning haldusviisid rajati nendepoolse koraani tõlgendamisviiside järgi. Praktikas tähendas see naiste, teiste usulahkude ning poliitiliste oponentide ulatuslikku diskrimineerimist. (Afghan Taliban)

Ajal, mil Taliban Afganistanis võimul oli, oli Al-Qaeda võimalus hallata baase, kus värvati, treeniti ning saadeti terroriste teistesse riikidesse. Talibani võim langes, kuna nad sattusid Al-Qaeda terroriste pelgupaika pakkudes läänega vastuollu ning USA interventsioon Afganistani lõi Talibani sõjaliste vahenditega võimult. Nüüdseks on Talibani juht Mullah Mohammad Omar kuulutatud USA poolt rahvusvaheliselt tagaotsitavaks koos 10 miljoni dollari suuruse preemiaga tema leidmiseni viiva teabe eest. Kuigi sõda Afganistanis

on kestnud üle aastakümne, loetakse Talibani ka tänapäeval peamiseks vastujõuks ning vastutajateks enamuste Afganistanis lääne vastu suunatud terrorismiaktide eest. (Afghan Taliban)

Lisa 6. Lühülevaade Hezb-e-Islami Gulbuddinist

Hezb-e-Islami Gulbuddin (inglise keeles „Party of Islam”) ehk HIG on nii poliitiline kui ka paramilitaarne organisatsioon Afganistanis. Hezb-e-Islami Gulbuddini rajas 1976. aastal endine Afganistani peaminister Gulbuddin Hekmatyar, kellel on olnud roll mitmetes Afganistanis toimunud konfliktides ning seda juba 1970. aastatest. Gulbuddini Hezb-e-Islami on võtmeisiku Gulbuddini versioon (kõrvalharu) algsest Hezb-e-Islamist. Nende eesmärgiks on vahetada välja lääne poelt toetatud Afganistani riigivõim ning asendada see põlise Islami riigivõimuga, mis lähtub šariaadist ehk islami seadustest. Hekmatyari nägemuse kohaselt peab Afganistanis võim puštude käes olema. Organisatsioon HIG on vastutav paljude läänevastaste vastuhakkude eest. Vastutus on võetud mitmete koalitsioonivastaste rünnakute eest. Rünatud on ka Afganistani võimused. Gulbuddin on andnud oma panuse ka selleks, et peletada Lääne huvi Afganistanist eemale. (Hezb-e-Islami ...)

Hezb-e-Islami Gulbuddini (HIG) ei tohiks ajada segamini Afganistanis ka tegutseva Hezb-e-Islami Afghanistaniga (HIA). HIA on Afganistanis ametlik poliitiline partei, kelle liikmeteks on teiste seas ka mitmed kunagised HIG liikmed. HIG-i ideoloogias on palju sarnasusi Talibaniga. Mitmetel Afganistani aladel teeb HIG koostööd Talibani liikmetega, viies täide erinevaid terroriaktisioone. (Ibid)